

Гранкіна Валентина Ігорівна,
викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін факультету № 2
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ;
Полковникова Ганна Сергіївна,
студент 411 навчальної групи
факультету № 2 Криворізького
навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

На тлі розгортання повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну виникає низка проблем, пов'язаних з необхідністю переформатування й адаптації вітчизняної правової системи до умов військового стану. Окрім того активні бойові дії поруч зі звільненням тимчасово окупованих територій, призводять до захоплення великої кількості військовополонених, які відповідно до норм Третьої Женевської Конвенції потребують створення належних умов тримання і гарантування дотримання їх правового статусу. В цьому плані, зважаючи на рішучі намагання нашої держави відповідати європейським цінностям та принципам, виникає нагальна потреба в узгодженні й імплементації окремих положень норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими до національного законодавства.

З початком анексії Криму та окупації територій Донецької і Луганської областей простежується активізація уваги правників в напрямі удосконалення нормативно-правового забезпечення тримання військовополонених в Україні. Зокрема багато вітчизняних дослідників, таких як Т.І. Блистів, М.В. Грушко, І.М. Жаровська, Є.Л. Стрельцов, Д.А. Чижов, у власних наукових напрацюваннях розглядають аспекти статусу військовополонених не лише у загальному вигляді, а у тісному взаємозв'язку з дотриманням прав людини, вказуючи, що умови тримання військовополонених, головним чином, мають відповідати вимогам Женевської конвенції.

Відповідно до ст. 4 Женевської конвенції під військовополоненим розуміють осіб, які потрапили в полон до

супротивника та належать до категорій осіб визначених у цій статті, а саме: особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; члени інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору; члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує; особи, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу та інші [1]. Наразі вирішення питань щодо правового статусу військовополонених набуває найбільшої актуальності, оскільки кількість таких осіб зростає чи не щодня, внаслідок чого в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які конкретизують і врегульовують правові аспекти здійснення заходів щодо тримання і поведження з військовополоненими, визначають повноваження органів державної влади, підприємств, установ та організацій щодо організації поведження з військовополоненими та їх утримання в особливий період відповідно до норм міжнародного права та які передбачали б утворення спеціальних таборів для розміщення військовополонених.

Враховуючи виклики сьогодення, в поточному році прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених», яка врегульовує питання створення та функціонування таборів для військовополонених. Однак у зв'язку зі складною логістикою доставка військовополонених до тилового табору з метою їх подальшого утримання можуть тимчасово тримати на ділянках, створених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами утримання, середнього та максимального рівнів безпеки або навіть на ділянках, утворених у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби [2]. Варто зазначити, що перебуваючи у таборах або установах тимчасового тримання військовополонених до здійснення репатріації, екстрадиції або обміну, останні користуються усіма правами, передбаченими Женевською Конвенцією, яка забороняє негуманне поведження з військовополоненими, насильство, репресалії, жорстке поведження і тортури. В цьому плані, як справедливо зазначає О. Корнєєва, держава, під владою і на триманні якої знаходяться військовополонені, несе повну відповідальність за їх тримання та поведження з ними [3, с. 246].

Вирішуючи питання щодо зайнятості військовополонених, то таким особам гарантується право на зайняття релігійною, інтелектуальною та фізичною діяльністю. Разом з тим полонених залучають до виконання певних видів робіт, зокрема у сільському господарстві, на промисловості (окрім металургійної, машинобудівної та хімічної галузей), до різних громадських, в тому числі й будівельних робіт, що не пов'язані з воєнним призначенням. Тож зазначена Постанова, на нашу думку, переслідує ціль створити умови відповідності норм національного законодавства положенням Глави II Женевської Конвенції, закріплюючи права та обов'язки таких осіб, гарантуючи користування правом на продовольче, матеріально-побутове та медичне забезпечення.

Окремі положення щодо поведінки з військовополоненими закріплено й на рівні Збройних Сил України. Зокрема Наказом Міністерства оборони України №164 від 23 березня 2017 року затверджено Інструкцію про порядок виконання військовими норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [4], до розробки якої долучились спеціалісти з Міжнародного комітету Червоного хреста, що вказує на зацікавленість держави виконувати взяті на себе зобов'язання щодо дотримання Женевської конвенції. На наш погляд, Інструкція виконує завдання міжнародного гуманітарного права, роз'яснює особливості обмеження свободи військовополонених, правила, які застосовуються до осіб такої категорії, детально розглядає питання стосовно їх розміщення та тримання у охоронюваних таборах, а також про забезпечення у таких таборах військовополоненим організації харчування, надання медичної допомоги та розподіл для залучення до виконання робіт. Інструкція регламентує не лише права та обов'язки військовополонених, які змістовно співпадають з положеннями Женевської Конвенції, а й розглядають питання про накладення на таких осіб дисциплінарних стягнень у вигляді відбування позачергового наряду, штрафу або арешту.

З метою забезпечення найбільш цивілізованих підходів і способів вирішення питань, що повсякчас виникають у процесі утримання військовополонених Кабінетом Міністрів України внесено відповідні зміни до Постанови № 257 «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими» [5], зазначивши, що уряд гарантуватиме належне дотримання та виконання міжнародно-правових зобов'язань, які виникли внаслідок ратифікації Женевської

Конвенції, сприяючи координації діяльності всіх органів виконавчої влади, в тому числі й органів місцевого самоврядування і створених відповідно до закону військових формувань, у сфері вирішення проблемних питань, пов'язаних з поведженням з військовополоненими. При цьому уряд через Координаційний штаб вживає необхідних заходів як для обміну військовополонених, так і для організації зустрічі представників Штабу з родинами військовополонених, загиблих та зниклих безвісті.

Таким чином, зміст розглянутих підзаконних нормативно-правових актів свідчить про вдалі спроби України дотримуватися норм Женевської Конвенції шляхом наближення українського законодавства до вимог світової спільноти щодо додержання принципу гуманізму у питаннях поведження з військовополоненими, котрі перебувають на території України до моменту їх репатріації. Поруч з тим, з огляду на виклики сьогодення, питання практичної реалізації прав військовополонених вимагає здійснення подальших наукових досліджень з метою виконання вимог міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поведження з військовополоненими. ООН; Конвенція, Угода, Положення від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
2. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1649.
3. Корнєєва О. Правовий статус військовополонених: особливості захисту прав в умовах збройних конфліктів. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 11. С. 244–248.
4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міноборони України від 23.03.2017 р. № 164. *Офіційний вісник України*, 2017. № 61. Ст. 1886.
5. Про утворення Координаційного штабу з питань поведження з військовополоненими: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257. *Офіційний вісник України*, 2022. № 25. Ст. 1339.